

Aleš Debeljak: *Pod gladino*. Mladinska knjiga (zbirka Nova slovenska knjiga), 2004.

Voda vzbuja v človeku najbolj prvinske odzive in izjemno bogastvo podob. Zbirka, ki že v naslovu vabi *pod gladino*, tako lahko računa na bogato asociativnost, ki se sproži, še preden je prebran prvi verz. Avtor, ki se poigrava z elementarnim vznemirjenjem, ima pri tem na razpolago velikanski razpon občutkov: od estetskega ugodja ob umetniško izoblikovani fontani v središču mesta do avtističnega praspomina biološke dediščine. Na ta način pa prepričljivo upesnjuje podtalje in podtalno delovanje rodovnega spomina, genskega zapisa, časovne (dis)kontinuitete, vse do neke vrste kozmične podzavesti, če ne celo brezdušne memorije, ki preži za pregradami navidez urejenega vsakdanjika. "Pod parajočimi se srajcami in slikami / mojstrov iz legend, hladnih kot zamolkla / govorica prezgodnje zime, mrmramo / v zboru melodijo hudournikov, ki vdirajo / skozi razpoke v tlaku Frauenkirche, polno / spominov na ljudi, ki so utonili ali odpotovali" (*Dresden pod vodo*). Avtorjeva optika je vseskozi fluidna in, kot se spodobi za vodo, bolj nakazuje, kot pa v resnici prikazuje. Izrazne možnosti vode pa s tem nikakor niso izčrpane. Njeno delovanje povečini nikoli ni tako spektakularno kot delovanje ognja – zato pa je vztrajnejše in veliko bolj raznovrstno. Za razliko od vseh preostalih elementov lahko tudi razvije brez števila podob z najbolj raznovrstno izrazno močjo, predvsem pa namiguje na trajanje, ki presega omejitve človeškega časa. Njene upodobitve so lahko bežne in minljive "kakor vodno znamenje, na gladini krog", prav lahko pa, nasprotno, izražajo mišljenje v eonih, na tisto, "kar globoko spodaj traja in spregovorim / kot voda, nerazločno in polnih ust".

V *Slovarju simbolov* (Chevalier-Gheerbrant, Mladinska knjiga, 1993) je vodi med vsemi elementi odmerjeno največ prostora: medtem ko je zraku namenjeno manj kot pol strani, zemlji dve, ognju pa dve in pol, se voda predstavlja kar na

petih straneh. To pa že samo po sebi dokazuje kar najtesnejše navezave na prvino, ki naj bi, kot je zapisano v *Genezi*, nastala že v drugem dnevu stvarjenja, takoj, ko je bila svetloba ločena od teme. Debeljakova poetika se na noben način ne zateka k čarom simbolnega načina mišljenja, z njim pa si še kako pomembno deli dojemljivost za oblikovalsko dinamiko prapodob. V zbirki tako ne bomo našli nobenih namigov na mitološko ali versko izročilo, čeprav je prisotnost vodnega elementa zastopana z močjo arhetipa. Avtor, ki se je v loku izognil sladkim čarom tradicije, pa se tako prepušča divjini še neraziskanih pokrajin, elementarnim silam, ki se, nekoliko barbarsko, občutijo pod kožo, v krvi, v zraku, skozi lakoto in strah. Pa tudi tu ne gre za obujanje, za zatekanje k predrazumski impulzivnosti, pač pa za avtizme, za bogato, vendar večinoma prezrto dediščino sodobnega človeka. Pod gladino pri Debeljaku očitno pomeni povabilo pod plasti tradicije, k elementarni odzivnosti, filogenetski dediščini, ki jo je Brodski kar po domače imel za "posredni odmev dobrih starih strunarjev" (Josif Brodski, *Vodno znamenje*, Cankarjeva založba, 1996). Njeno nedoumljivo prisotnost pa danes zaznavamo kratkomalo kot "tekoče sanje". S čimer pa se je bistveno spremenila tudi vsebina. Voda znotraj te poetike ni več očiščujoča sila, ki ustvarja in prenavlja življenje, bistra in čista dobrina starodavnih mitotvornih ljudstev, pač pa gre raje za *materio primo*, nedoumljivo amorfno pramaso, alfo in omego, ki med drugim uspešno prevrača običajne časovne koncepte.

Bogato razvejano zaumje se posmehuje vsaki vzročnosti, hipnotična moč neke vrste podvodne projekcije pa v sebi združuje prazачetek s tako imenovanim (morda že udejanjenim) koncem zgodovine. Gre za latentno fiksno idejo, morda celo za fantomski preostanek vesoljnega potopa, za nedoumljivo hrepenenje, ki se ponavadi lahko izrazi šele v sanjah: "Sem bivši mesečnik, napol ozdravljen, / a to mi ne prepreči, da ne bi v sanjah / plaval kakor riba, ki vse morje je popila" (*Pobeg iz norišnice*). S to težnjo pa ni zaznamovan samo posameznik, pač pa jo odraža celo umetnost stavbarstva, nevede pa odseva tudi v najbolj nevprašljivih navadah meščanskega življenja: "Tisočere fontane, mogočni curki vode, / ki v sanjah sprehajalcev morje vabijo, / ne preveč oddaljeno, da plane skozi / skrita usta in vsako ulico, drevo v redkem / gaju Tivolija, arkado in hodnik prekrije / s krhko skorjo, sled slane darežljivosti, / ki pojema, se razpusti in ponikne v granit. / Morje je tukaj, morje je tukaj, besneče vre / skozi kukalnice na vratih in slavoloke zmag" (*Rodno mesto*).

Na nasprotnem koncu te brezosebne, arhetipske prezence pa se nahaja konkretnost erotične želje: čeprav zgolj epizodno nakazana, pa vendarle ostaja edina prizemljujoča sila, medtem ko voda še kar naprej, kot za šalo menjava agregatna stanja, letne čase in tisočletja. "Vzemi me, v strugo bi rad legel in z vodo / se pokrili, ki teče v tvojem ritmu dihanja" (*Tetovaža pod mostom*).

Razpon med mesenim fizičnim obstojem ter abstraktno neizmernostjo se tokrat upesnjuje v dvostišjih, ki si disciplinirano sledijo v enakomernih nizih. Enotnost, tako značilna za Debeljakove zbirke, tudi tokrat ne popusti – le verz je malo ožji, pripovedovanje pa hlastnejše. Energija njegove poetike izhaja

morda prav iz nasprotja med pretočnostjo, fluidnostjo podob in enakmerno ritmiziranim pripovednim verzom. Podobe, ujete v žilavo ogrodje verzov, konec koncev kar odtečejo – preostane pa presenetljivo vodno zrcalo, kljubovalna prisotnost "potopljenih monarhij", ki se s svojimi zaledenelimi prizori vztrajno rogajo antropocentrični kratkovidnosti. Na ta način se ritem pisanja približuje ritmu sanjanja. Spremenljivi eros, mestoma izjemno fizičen, pa vendarle vse-skozi ohranja fluidnost in izmuzljivost vodne metaforike. Vseprisotnost pa se ne spremeni niti takrat, ko jo prečijo drugi elementi, ko vanjo vdrejo ognjeni detajli: svet iz luči, strele, ozvezdja, rafali, dim, taborni ogenj, pepel, luči v prazni hiši in odbleski sonca v kozarcih. Zrak je prisoten skozi zvoke, vonjave in mesečino, slutnja zemeljskega pa izhaja predvsem iz geološkega ozadja prepoznavnega (slovenskega) pejzaža. "So fosili rib priplavali / do Alp po podzemskih rekah?" (*Nujna vprašanja*).

Menda je tudi že čas, da se vprašamo, s čigavim glasom je v tej zbirki spregovoril Debeljak? Njegova povsem zasebna različica konca zgodovine je namreč pisana iz različnih zornih kotov: domet klasičnega lirskega subjekta se podaljšuje v epsko občuteno zasledovanje rodovnega spomina, največkrat pa nastopa zgolj kot medij za nepredvidljive vzgibe praprvine. Ta, ki se na čase pokaže starejšo od samega sveta, pa mora v neki čudni slepoti vedno znova uganjevati in sestavljati svojo podobo. Skozi vremenske karte, arheološka najdišča, zgodovinske rekonstrukcije, naravoslovne znanosti, meteorologijo in geologijo, skozi fosilne ostaline same sebe. "Nenehno smo na sledi, a na repu / dogodkov. Ničesar nimamo, razen / odjekov lastnih glasov" (*Moj strah, tvoj pogum*).